

NATURA 2000-GEBIED: WOOLDSE VEEN (064)
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 27 AUGUSTUS 2019

Aanwezig namens Provincie:
Aanwezig namens beheerder

Overige aanwezigen:

Datum en tijd veldbezoek:

27 augustus 2019: 09.00 – 13.00h

Verzamellocatie:

Parkeerplaats Kuipersweg, Winterswijk-Kotten (ca. 200 m. ten westen van boerderij Kuipersweg 14).

Doel:

In het kader van de PAS monitoring moet het bevoegd gezag (provincie Gld) samen met de beheerder(s) van de PAS gebieden jaarlijks een veldbezoek aan ieder PAS gebied afleggen. Het doel van het bezoek is na te gaan of de stikstofgevoelige habitattypen in Natura 2000-gebied zich ontwikkelen volgens verwachting, zoals is beschreven in de PAS-Gebiedsanalyse van het gebied. Dit in het licht van de uitgevoerde en voorgenomen maatregelen en het te verwachten effect op omvang en kwaliteit van de habitattypen. Het veldbezoek beperkt zich daarbij tot zichtbare ontwikkelingen en vormt een aanvulling op de overige monitoring die in het gebied plaatsvindt.

Het PAS is na de uitspraak van de Raad van State van 29 mei 2019 buiten werking voor vergunningverlening. De uitvoering van de in de gebiedsanalyses opgenomen maatregelen gaat echter onverminderd door, nu deze maatregelen nodig zijn voor de instandhouding van de habitattypen in de Natura 2000 gebieden. Grondslag voor de uitvoering zijn de beheer-plannen van de Natura 2000 gebieden. De aanduiding PAS-maatregelen in het verslag staat dus voor instandhoudings- / herstelmaatregelen uit het beheerplan.

Bijlagen:

- Looproute met habitatypekaart
- Looproute met maatregelenkaart
- Looproute met historische kaart van Wooldse veen ca. 1850 aan beide zijden van de landsgrens

Bevindingen:

In het Wooldse veen komen 3 habitattypen voor:

- Herstellende Hoogvenen H7120
- Actieve Hoogvenen H7110A
- Heischrale graslanden H6230

Voor alle drie de habitattypen gelden instandhoudingsdoelstellingen. Het habitatype Herstellende hoogvenen komt over een groot oppervlakte voor, de andere twee over een klein oppervlak.

In overleg met de beheerder is een programma opgesteld. De looproute, bezochte locaties, ligging van de habitattypen en PAS-maatregelen worden getoond in Figuur 5 en Figuur 6. Door de droge omstandigheden was het dit jaar mogelijk om het habitatype Actief hoogvenen (H7110A) te bezoeken. Het Herstellende hoogveen is van noord naar zuid doorkruist, waardoor een goede indruk van dit habitatype is verkregen. Aangezien het habitatype Heischrale graslanden in 2016, 2017 en 2018 al is bezocht, is dit type dit jaar niet bezocht.

Ook dit jaar hebben vertegenwoordigers van het Duitse deel van het Wooldse veen deelgenomen aan het PAS veldbezoek. Hun bijdrage is zeer gewaardeerd, aangezien de landsgrens dwars door het Wooldse veen

loopt (zie de historische kaart uit ca. 1850 in Figuur 7 aan het eind van dit verslag). Op deze kaart is te zien dat het Wooldse veen in het verleden zich ook uitstreckte in de huidige graslanden en akkers ten zuiden van het huidige veengebied. Voor een volledig herstel van de hydrologie van het Wooldse veen zijn daarom maatregelen aan beide zijden van de grens wenselijk. Hiervoor is een gezamenlijke visie op beheer en maatregelen gewenst.

Habitattype Actieve hoogvenen (H7110A):

Helaas stond dit veldbezoek evenals in 2018 in het teken van de aanhoudende droogte. Net als in 2018 is het potentieel neerslagtekort in Winterswijk eind augustus opgelopen tot ca. 300 mm. Om na te gaan in hoeverre het actieve hoogveen de twee extreem droge jaren heeft doorstaan is dit habitattype op locatie 4 bezocht (zie Foto 1 en Foto 2). Bijzonder voor deze locatie is de vermelding van 4 paartjes nachtzwaluw die hier dit jaar hebben gebroed.

Foto 1: Actief hoogveen bij locatie 4 – op de achtergrond duidt de aanwezigheid van riet op de aanvoer van basenhoudend grondwater vanuit de aangrenzende dekzandrug

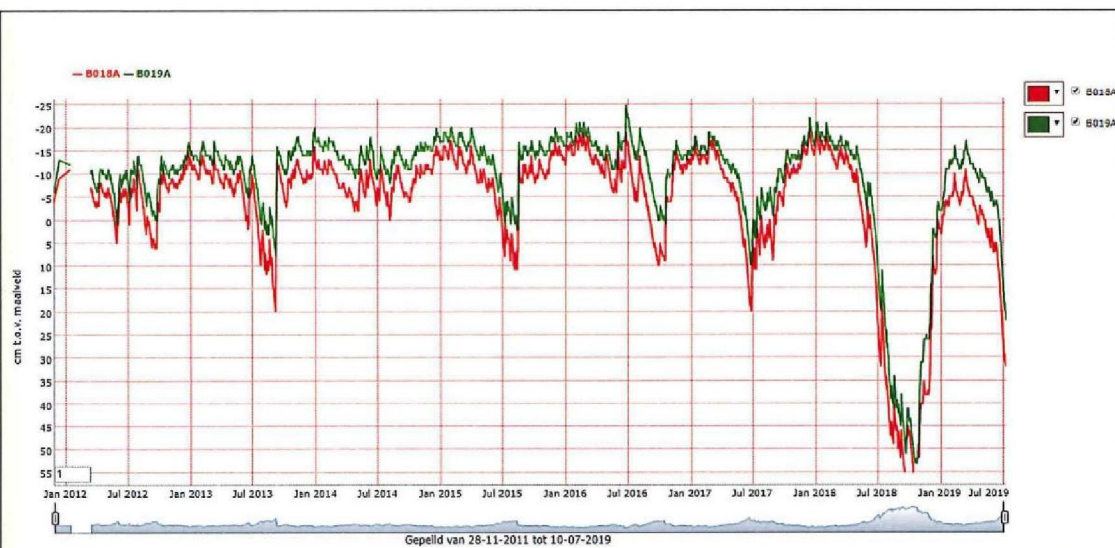
Foto 2: Kleine veenbes en dopheide in actief hoogveen

Volgens de beheerder is het grootste risico van een incidentele droogte dat het waterpeil in het hoogveen zo diep zakt dat de drijvende acrotelm op de bodem van het veen zakt en hier aan vastgroeit. Wanneer het waterpeil in de winter vervolgens weer stijgt, kan de acrotelm vervolgens onder water lopen en verdrinken. Tijdens het veldbezoek is geconstateerd dat het actieve hoogveen bij locatie 4 in de winter van 2018/2019 niet is verdrongen en in redelijk goede staat verkeert.

Het verdrogingsproces is echter sluipend. Onder natte omstandigheden domineren veenmossen. Deze scheiden zure stoffen uit, waardoor kruiden, grassen en berken worden verdrongen en verdwijnen. Door de droogte scheiden de veenmossen minder zuur af, waardoor kruiden, grassen (pijpenstrootje) en bosopslag (berken en dennen) een kans krijgen en kunnen gaan domineren. Hierdoor neemt de verdamping toe, waardoor het verdrogingsproces wordt versneld. In het actieve hoogveen was tijdens het veldbezoek meer grassen en kleine berkopslag zichtbaar dan normaal, als gevolg van de twee droge jaren. Wanneer de komende jaren normaler (natter) zullen verlopen, zal deze opslag naar verwachting verdrinken en afsterven door de zuurproductie van de veenmossen.

In Figuur 1 is het verloop van het waterpeil in het veen weergegeven op locaties in de nabije omgeving van het actieve hoogveen. De peilen worden door deze peilbuizen gemeten vanaf de plaatsing van de damwanden in 2012. In de figuur is te zien dat het waterpeil in de zomer ca. 10, hooguit 20 cm onder het maaiveld is gezakt. Deze fluctuatie is acceptabel voor actief hoogveen, omdat de acrotelm vrij op en neer kan bewegen. De zandbodem bevindt zich bij deze peilbuizen op ca. 60-80 cm onder het maaiveld. In de zomer van 2018 is het waterpeil echter tot 55 cm onder het maaiveld gezakt! De metingen in 2019 zijn nog niet geheel verwerkt, maar aan de in 2019 gemeten peilen is te zien dat het waterpeil in de winter niet geheel is aangevuld en vervolgens weer even hard wegzakt als in 2018.

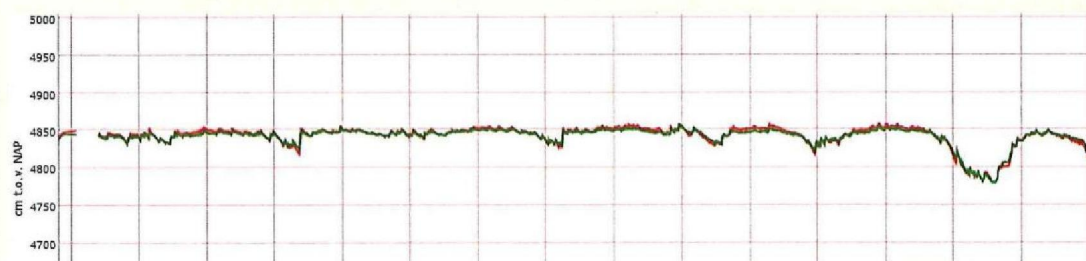
Figuur 1: Peilverloop waterstand peilbuizen B18A en B19A in de nabije omgeving van locatie 3 in cm onder maaiveld

Om na te gaan of het waterpeil in het Wooldse veen als gevolg van het tweede droge jaar dieper is weggezakt dan in 2018, zijn tijdens het PAS-veldbezoek in 2018 en 2019 de waterpeilen ter hoogte van de stuwen in de damwanden aan de zuidzijde van het Wooldse veen gepeild (zie Tabel 1).

Tabel 1: Vergelijking gemeten waterpeilen bij de stuwen in de damwanden aan de zuidzijde van het Wooldse veen op 23 augustus 2018 en 27 augustus 2019

Locatie	compartiment	overstort m.+NAP	waterpeil 27-08-2019		waterpeil 23-08-2018	
			m.+NAP	m. -overstort	m.+NAP	m. -overstort
8	1	48,41	48,00	0,41	47,86	0,55
9	2	48,20	47,80	0,40		niet gemeten
10	3	48,00	47,35	0,65		niet gemeten
11	4	47,88	47,31	0,57	47,33	0,55
12	5	47,56	47,10	0,46	47,06	0,50

Het waterpeil in het eerste compartiment bedroeg tijdens het veldbezoek in 2019 48,00 m. +NAP: 14 cm hoger dan in dezelfde periode 2018. Dit wordt bevestigd door de meting van de grondwaterstand van de twee peilbuizen dichtbij het actieve hoogveen (zie Figuur 2).

Figuur 2: Gemeten waterpeilen bij peilbuizen B18A en B19A dichtbij het actieve hoogveen in cm ten opzichte van NAP

De reden voor het hogere peil eind augustus 2019 is waarschijnlijk de 70 mm neerslag die in de week voorafgaand aan het veldbezoek is gevallen. Hierdoor is het neerslagtekort in 2019 blijkbaar iets kleiner geworden dan in 2018. Het kan worden geconcludeerd dat de daling van het waterpeil in compartiment 1 (met hierin de actieve hoogveenvegetaties) eind augustus 2019 gelukkig niet dieper is gezakt dan eind augustus 2018.

Habitatype Herstellend hoogveen (H7120):

Verwijderen opslag in herstellend hoogveen (M4A/M4B):

In de omgeving van locatie 5, 6 en 7 is in 2017 16 ha. opslag van berk en grove den verwijderd. De opslag is verwijderd om de verdamping door de bomen tegen te gaan en te voorkomen dat er bos ontstaat. Wanneer het veen hier op termijn voldoende is vernat, zullen de omstandigheden voor bosopslag geleidelijk steeds ongunstiger worden en zal de opslag klein blijven of zelfs afsterven. Tot die tijd is het noodzakelijk om regelmatig bosopslag te verwijderen.

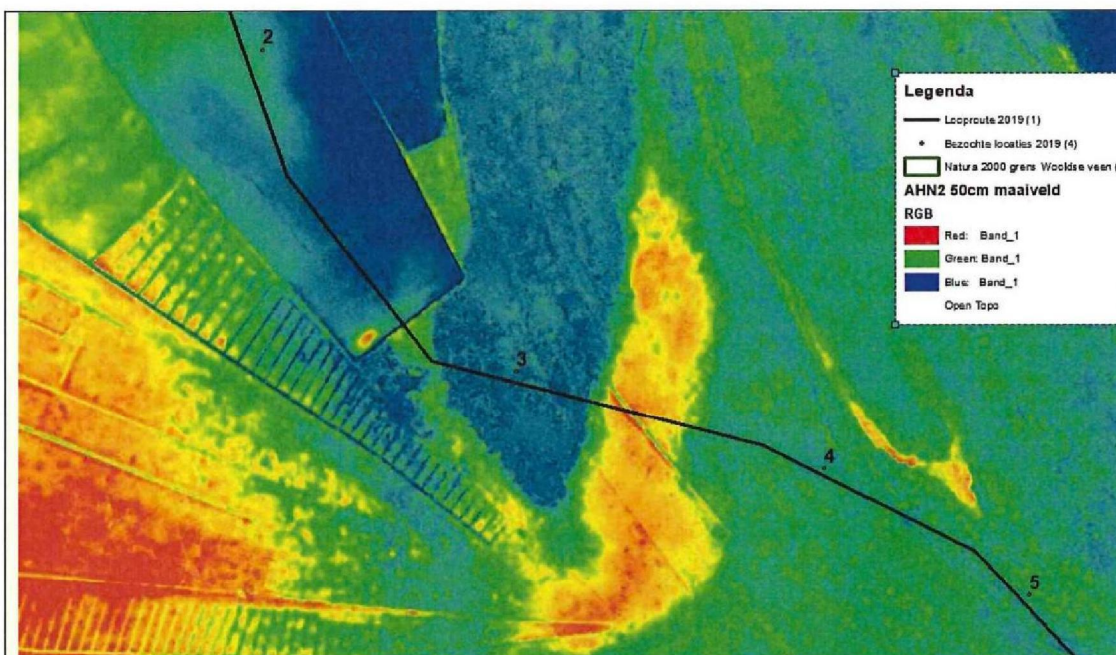
Foto 3: Opslag van berken op grote schaal in herstellend hoogveen bij locaties 5, 6 en 7. Dit gebied is in 2016 nog geheel ontdaan van opslag.

Ten gevolge van de twee droge jaren is er helaas weer zeer snel berkenopslag ontstaan met scheuten van 1,5 m. lengte (zie Foto 3). Om de resulterende verdamping te voorkomen is het daarom noodzakelijk om deze opslag dit najaar direct te verwijderen. De Provincie verzoekt daarom Natuurmonumenten om dit per direct in gang te zetten. [redacted] onderneemt actie en vraagt offerte op bij ervaren aannemer. Hopelijk heeft deze nog ruimte in de planning. Wanneer de aannemer onvoldoende mogelijkheden heeft, ligt de eerste prioriteit bij het verwijderen van opslag in het Wooldse veen, daarna het Meddosche veen en tot slot het Vragender veen.

Maatregel verwijderen bos bij locatie 3:

Bij locatie 3 worden komend najaar bomen verwijderd ten behoeve van het herstel van het hoogveen in de hier aanwezige natuurlijke laagte (zie Figuur 3). Door de afname van de verdamping, zal het waterpeil in het actieve en herstellende hoogveen minder snel dalen en zal de aanvoer van basenhoudend grondwater richting het actieve hoogveen bij locatie 4 toenemen. Op dit moment is het bos in deze slenk al bijzonder nat en is de bodem begroeid met verschillende veenmossen.

Figuur 3: Kop van natuurlijke laagte, waar bos wordt verwijderd ten behoeve van het herstel van het hoogveen

Schade aan de damwanden en veendijken in actief en herstellend hoogveen:

Natuurmonumenten heeft een inventarisatie gedaan van de staat van de damwanden en veendijken in het herstellend hoogveen en actief hoogveen. De conclusie was dat de staat van de veendijken en dammen op veel plaatsen slecht is. Aangezien de damwanden 6 jaar geleden in 2013 zijn geplaatst, moet worden geconstateerd dat zij zeer snel achteruitgaan. De droogte van 2018 en 2019 heeft daar wel sterk aan bijgedragen. Op veel plaatsen zijn door uitdroging en inklinking van de veendijkjes delen van damwanden bloot komen te liggen.

Gezien de hoge kosten die met het herstel zijn gemoeid, heeft de Provincie aangegeven dat hier nog een beslissing over moet worden genomen. Volgens de Provincie zijn de kosten dusdanig hoog dat deze niet door de beheerder uit de beheervergoeding kunnen worden betaald. Wel dient de vraag te worden gesteld of Platowood wel voldoende levensduur heeft en of er niet naar een alternatief moet worden gezocht. Het idee was dat het gebied zodanig zou worden vernat, dat de damwanden op een gegeven moment lek mochten raken en weggroten. Het moment van lekraken van de damwanden lijkt echter al te worden bereikt voordat de gewenste hydrologische situatie zal zijn bereikt. Er wordt voorgesteld voorlopig de ergste locaties op te lappen, maar tegelijk na te denken over alternatieven voor Platowood, zoals een folie. Die blijft wel zeer lang aanwezig in het veen, maar zal op de zeer lange duur toch vergaan. De Provincie zal hierover in overleg met Natuurmonumenten op terugkomen.

Verwijderen opslag op veendijk aan de Duitse zijde van het Wooldse veen:

In aansluiting op het PAS veldbezoek in 2018 heeft Natuurmonumenten in het najaar in nauw overleg met de Duitse beheerder de opslag van bomen en struiken op de veendijk aan de zuidzijde verwijderd. Dit was nodig omdat het risico aanwezig was dat de wortels van de bomen het foliescherm zouden beschadigen.

Verdrinken laagste deel laagste compartiment:

Om voldoende tegendruk te geven tegen het grondwater in de hoger gelegen compartimenten is het waterpeil in het laagste compartiment aan de zuidoostzijde van het Wooldse veen in 2012 bewust hoger gestuurd dan het sterk ingeklonken maaiveld. Hierdoor is de vegetatie in het laagste zuidelijke deel verdrongen en grotendeels afgestorven. Het in 2018 voorgenomen deskundigenoverleg over mogelijkheden om de vegetatie in dit deel van het veen te herstellen heeft nog niet plaatsgevonden. Natuurmonumenten zal hiervoor het initiatief nemen.

Tijdens het veldbezoek stond dit deel van het veen vrijwel geheel droog (zie Foto 4). Uit de peilwaarneming aan de stuwen blijkt dat het waterpeil hier (in tegenstelling tot compartiment 1) wel lager stond dan in 2018. Dit is te verklaren uit het feit dat deze randzone van het veen veel minder heeft kunnen profiteren van de vernattingsmaatregelen dan het centrale deel in compartiment 1. Voor herstel van deze randzone zijn ook maatregelen in de aangrenzende laagte aan de Duitse zijde gewenst. Op de historische topografische kaart van 1850 in Figuur 7 is te zien dat deze laagte vroeger ook deel uitmaakt van het uitgestrekte Wooldse veen/Klostervenn/Burloër venn/Kottense veen.

Foto 4: Drooggevalen compartiment 5 aan de zuidoostzijde van het Wooldse veen

Overige aandachtspunten:

Afstemming vegetatiekartering 2019 en kartering habitattypen:

Op dit moment wordt in opdracht van Natuurmonumenten door Berg-Linde een nieuwe vegetatiekartering uitgevoerd in het Wooldse veen. Deze kartering is in overleg met de Provincie zodanig opgezet dat deze tevens geschikt is voor het maken van een nieuwe habitattypenkaart. In het kader van de PAS procesmonitoring en in opdracht van de Provincie worden door bureau Waardenburg remote sensing technieken beproefd om de vegetatieontwikkeling te volgen. De monitoring richt zich op het in beeld brengen van de ontwikkeling van hoogveen bulten en slenken, de ontwikkeling van de verhouding in pijpenstrootje-veenmos en de ontwikkeling van de opslag van bomen.

Peilbuis bij te herstellen lagg zone:

Bij locatie 2 wordt dit najaar geplagd. Hier wordt beoogd om een lagg-zone van het veen te herstellen. Dit deel van het gebied wordt gevoed door basenhoudend grondwater, waardoor er kansen liggen voor herstel van heischraal grasland. In het kader van het meetnet PAS monitoring is hier een peilbuis voorzien, die hier nog niet is geplaatst. [redacted] zal dit nazoeken en hier actie op ondernemen.

Onderzoek veenmosenting:

[redacted] deelt mee dat het voorgenomen onderzoek naar de mogelijkheden voor het enten van veenmos in het grasland ten zuiden van de grote veendijk is ingediend als onderdeel van een groter onderzoek door [redacted] van de Wageningen Universiteit.

Onderzoek invloed bos aan de westzijde van het veengebied (M8):

De invloed van het aanwezige bos aan de westzijde van het veengebied is nog niet bekend. Dit wordt momenteel nader onderzocht door [redacted] (maatregel M8). Natuurmonumenten laat weten welke conclusie hier uit is gekomen.

Gezamenlijk opstellen herziening Natura200 beheerplan met Duitse beheerders:

Tijdens het veldbezoek van 2018 is de wens geuit om in het kader van het opstellen van een nieuw Natura 2000 beheerplan het initiatief te nemen, om in samenwerking met de Duitse beheerders van het Wooldse veen, tot een samenhangend en grensoverschrijdende lange termijn visie/afstemming voor het Wooldse veen te komen.

Conclusies:

De ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen in het Wooldse Veen is conform verwachting zoals beschreven in de Gebiedsanalyse PAS.

De volgende aandachtspunten en acties zijn voren gekomen:

1. Het habitatype Actief hoogveen en Herstellend hoogveen lijkt op het oog de twee droge jaren redelijk goed te hebben doorstaan. De verdroging is echter sluipend, waardoor de effecten nog niet met zekerheid kunnen worden vastgesteld. Het is met name nog niet in te schatten in hoeverre de acrotelm van het Actieve hoogveen deze zomer is vastgegroeid aan de bodem en in de komende winter zal verdrinken.
2. Geconstateerd is dat herstel van damwanden en veen dijkes noodzakelijk is. Dit is echter kostbaar en past niet binnen het regulier beheer en PAS budget van Natuurmonumenten. Provincie en Natuurmonumenten zullen gezamenlijk naar een oplossing zoeken.
3. Natuurmonumenten zal nog dit jaar de berkenopslag in het herstellend hoogveen verwijderen.
4. [REDACTED] zal actie ondernemen om peilbuis B025 in de lagg zone ten oosten van bij locatie 2 te plaatsen.
5. [REDACTED] zal het initiatief nemen voor een deskundigenoverleg over de mogelijkheden voor veenherstel in het zuidelijke deel van het oostelijke compartiment.

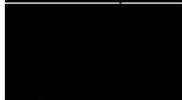
Actiepunten uit verslag veldbezoek 2018

1. De ontwikkeling van het laagste deel van het meest oostelijke compartiment vraagt aandacht (locatie 8). Als gevolg van het grote oppervlak open water bestaat er risico op veenafslag en aantasting van de foliedijk. De ganzenvraat belemmert de secundaire successie. Natuurmonumenten neemt het initiatief voor een overleg met Nederlandse en Duitse deskundigen om tot een effectieve aanpak voor dit probleem te komen (is vervolg op actie uit PAS veldbezoek 2017).
Stand van zaken: actie blijft staan, zie punt 5. Hiervoor.
2. [REDACTED] zal dhr. [REDACTED] een rapport van B-ware sturen over de effecten van het inbrengen van hout in hoogveen op de nutriëntenstatus van het veen.
Stand van zaken: uitgevoerd.
3. Natuurmonumenten zal de mogelijk schade aan veendijken en damwanden op korte termijn in kaart brengen en een raming maken van de kosten voor herstel. Op basis hiervan zal Natuurmonumenten in overleg treden met de provincie.
Stand van zaken: uitgevoerd.
4. Natuurmonumenten zal in overleg met de Duitse beheerder de bosopslag op de foliedam verwijderen.
Stand van zaken: uitgevoerd.
5. De provincie Gelderland zal in het kader van het opstellen van een nieuw beheerplan het initiatief nemen om samen met de Nederlandse en Duitse beheerders tot een gemeenschappelijke en grensoverschrijdende lange termijn visie voor het gehele veengebied te komen.
Stand van zaken: blijft staan, werkzaamheden voor nieuwe beheerplan zijn nog niet opgepakt.

Verslag vastgesteld door:

7-10-2019

Provincie Gelderland

Gezamenlijk opstellen herziening Natura200 beheerplan met Duitse beheerders:

Tijdens het veldbezoek van 2018 is de wens geuit om in het kader van het opstellen van een nieuw Natura 2000 beheerplan het initiatief te nemen, om in samenwerking met de Duitse beheerders van het Wooldse veen, tot een samenhangend en grensoverschrijdende lange termijn visie/afstemming voor het Wooldse veen te komen.

Conclusies:

De ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen in het Wooldse Veen is conform verwachting zoals beschreven in de Gebiedsanalyse PAS.

De volgende aandachtspunten en acties zijn voren gekomen:

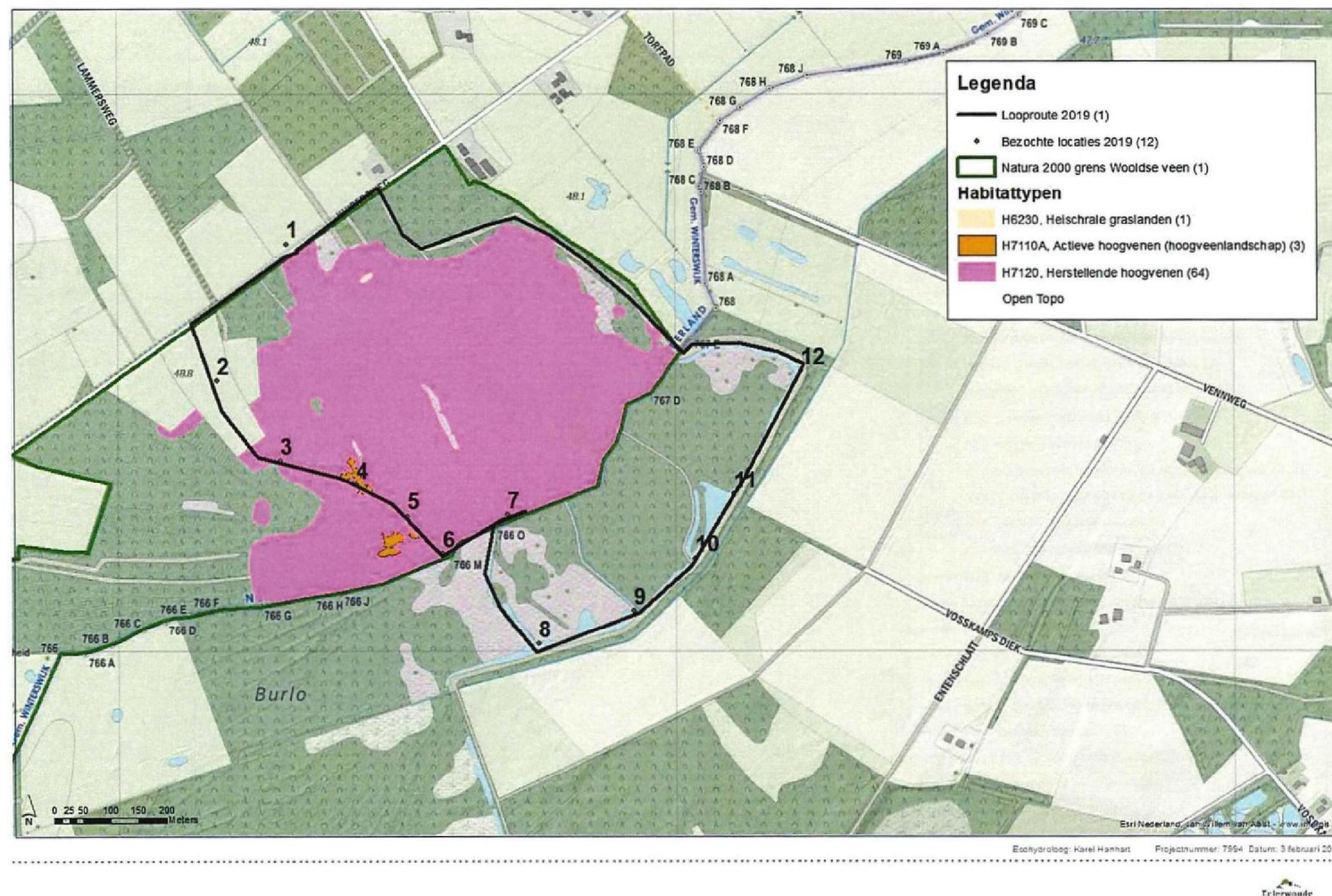
1. Het habitattype Actief hoogveen en Herstellend hoogveen lijkt op het oog de twee droge jaren redelijk goed te hebben doorstaan. De verdroging is echter sluipend, waardoor de effecten nog niet met zekerheid kunnen worden vastgesteld. Het is met name nog niet in te schatten in hoeverre de acrotelm van het Actieve hoogveen deze zomer is vastgegroeid aan de bodem en in de komende winter zal verdrinken.
2. Geconstateerd is dat herstel van damwanden en veen dijkes noodzakelijk is. Dit is echter kostbaar en past niet binnen het regulier beheer en PAS budget van Natuurmonumenten. Provincie en Natuurmonumenten zullen gezamenlijk naar een oplossing zoeken.
3. Natuurmonumenten zal nog dit jaar de berkenopslag in het herstellend hoogveen verwijderen.
4. [REDACTED] zal actie ondernemen om peilbuis B025 in de lagg zone ten oosten van bij locatie 2 te plaatsen.
5. [REDACTED] zal het initiatief nemen voor een deskundigenoverleg over de mogelijkheden voor veenherstel in het zuidelijke deel van het oostelijke compartiment.

Actiepunten uit verslag veldbezoek 2018

1. De ontwikkeling van het laagste deel van het meest oostelijke compartiment vraagt aandacht (locatie 8). Als gevolg van het grote oppervlak open water bestaat er risico op veenafslag en aantasting van de foliedijk. De ganzenvraat belemmert de secundaire successie. Natuurmonumenten neemt het initiatief voor een overleg met Nederlandse en Duitse deskundigen om tot een effectieve aanpak voor dit probleem te komen (is vervolg op actie uit PAS veldbezoek 2017).
Stand van zaken: actie blijft staan, zie punt 5. Hiervoor.
2. [REDACTED] zal dhr. [REDACTED] een rapport van B-ware sturen over de effecten van het inbrengen van hout in hoogveen op de nutriëntenstatus van het veen.
Stand van zaken: uitgevoerd.
3. Natuurmonumenten zal de mogelijk schade aan veendijken en damwanden op korte termijn in kaart brengen en een raming maken van de kosten voor herstel. Op basis hiervan zal Natuurmonumenten in overleg treden met de provincie.
Stand van zaken: uitgevoerd.
4. Natuurmonumenten zal in overleg met de Duitse beheerder de bosopslag op de foliedam verwijderen.
Stand van zaken: uitgevoerd.
5. De provincie Gelderland zal in het kader van het opstellen van een nieuw beheerplan het initiatief nemen om samen met de Nederlandse en Duitse beheerders tot een gemeenschappelijke en grensoverschrijdende lange termijn visie voor het gehele veengebied te komen.
Stand van zaken: blijft staan, werkzaamheden voor nieuwe beheerplan zijn nog niet opgepakt.

Doelwachtel ecologie
Natuurmonumenten

PAS veldbezoek 2019 Wooldse veen

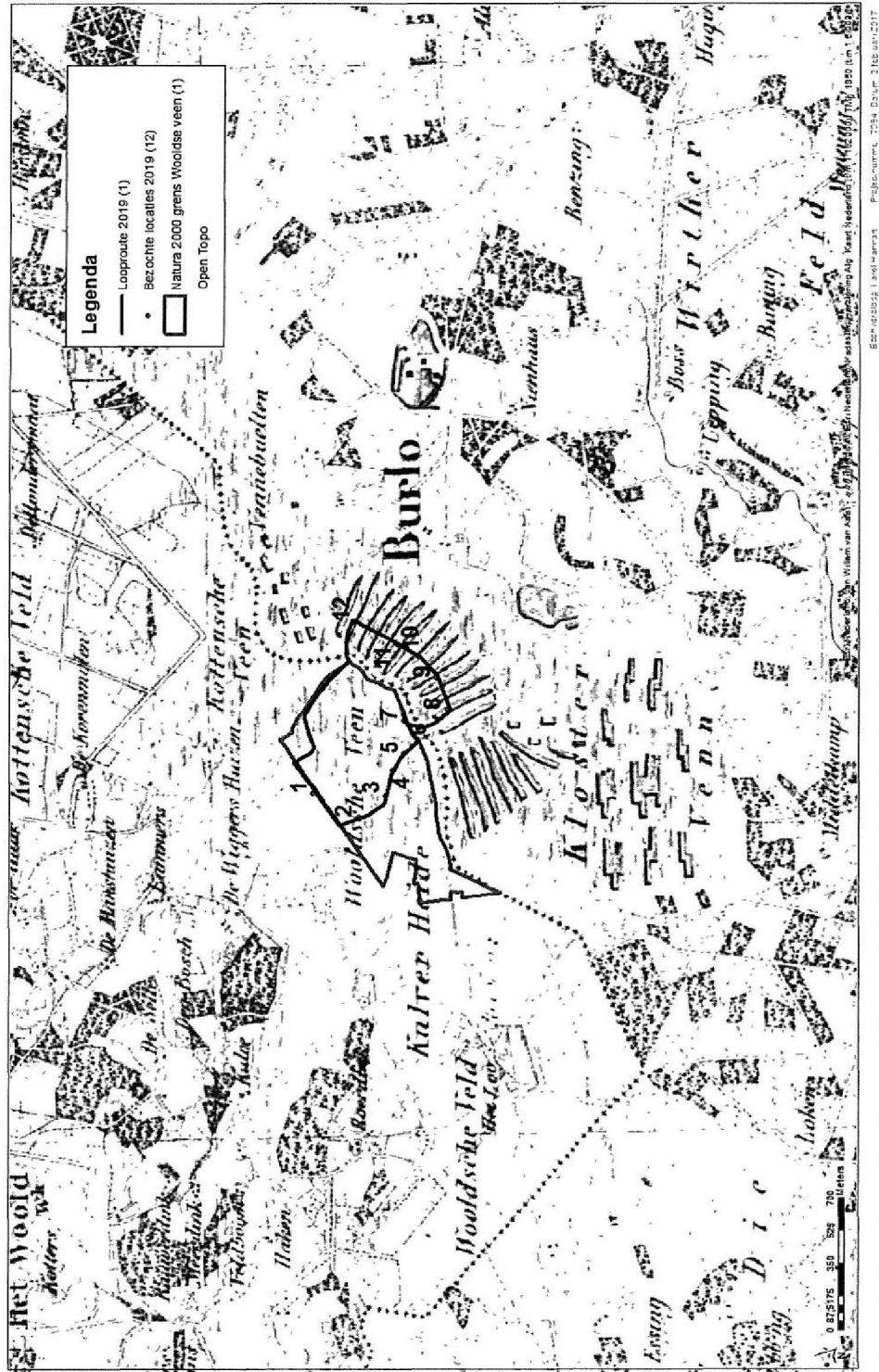

Figuur 5: Looproute, bezochte locaties en habitattypen

0000000709

PAS veldbezoek 2019 Wooldse veen

Figuur 7: Looproute, bezochte locaties en historische kaart ca 1850 (bron: topotijdreis.nl)